

Wyrobisz, Andrzej

"Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego, t. 1-2", oprac. zbiorowe pod red. Feliksa Kiryka, Ryszarda Kołodziejczyka, Warszawa-Kraków 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 71/4, 855-856

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

„Revue Internationale d'Histoire Militaire”, no 40, édition suisse, Berne 1978, s. 259.

Najnowsza, szwajcarska edycja wydawnictwa poświęcona jest bitwie pod Grandson, której pięćsetlecie minęło cztery lata temu. Zeszyt zawiera zbiór rozpraw, ukazujących w sposób kompleksowy, ze stanowiska różnych dyscyplin historycznych problematykę późnośredniowiecznej wojny. Jean-Etienne Genequand („Państwa sabaudzkie i kraj Vaud”) omawia przedmiot wojny, terytoria leżące w sferze rywalizacji Karola Śmiałego, Ludwika XI, Sabaudczyków i Szwajcarów. Tło społeczno-gospodarcze wydarzeń ukazuje Jean François Bergier („Życie gospodarcze i polityka ekonomiczna w okresie wojen burgundzkich”). Régine Pernaud omawia rolę Ludwika XI w owych wojnach, wskazując na jego wcześniejsze doświadczenia ze Szwajcarami i docenianie ich potencjału militarnego („Ludwik XI — geniusz polityczny”). Z kolei Adolf Gasser („O przyczynach i spowodowaniu wojen burgundzkich”) przypisuje kluczową w nich rolę berneńskiemu dyplomacie Mikołajowi Diesbachowi, autorowi sojuszu króla Francji ze Szwajcarami; poddaje się tu w wątpliwość stereotypowy obraz wojen burgundzkich, przyjęty przez historiografię za kroniką Filipa Commynesa. Reforma wojska Karola Śmiałego (*les compagnes d'ordonance*) jest przedmiotem obszernego artykułu Charlesa Brustena. Szczegółowy katalog uzbrojenia z okresu wojen burgundzkich (z ilustracjami) daje Eugène Heer. Hans Rudolf Kurz omawia samą bitwę, wreszcie Daniel Reichel podejmuje próbę podsumowania wojen burgundzkich w ramach historii wojskowości, wskazując jednocześnie na szczególną rolę dziejów wojny w całokształcie poznania historycznego — nagle uwidocznienie się rozmaitych procesów i przeobrażeń, którym podlegają wojujące społeczności. Tom zamyka artykuł Adolfa Gassera o następstwach wojen burgundzkich.

Omawiany numer „Revue” przynosi odpowiedź na szereg pytań i zagadek, związanych z bitwą pod Grandson, w której nowoczesna, wyprzedzająca swoją epokę pod względem organizacyjnym armia burgundzka uległa bardziej prymitywnemu wojsku Szwajcarów. Wydaje się, że poza innymi czynnikami forma organizacyjna armii Karola Śmiałego przerosła możliwości techniczne, jakie stworzyło jej nie dość jeszcze doskonałe, choć nowoczesne uzbrojenie.

Z. M.

Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego. Opracowanie zbiorowe pod redakcją Feliksa Kiryka. Ryszarda Kołodziejczyka t. I—II, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa — Kraków 1978, s. 576, 574.

W wydawnictwie dominuje zasada chronologii. Wedle niej podzielono je — poza wstępnym rozdziałem o środowisku geograficznym (Władysław Nowak) i bardzo ogólnikowym zarysem pradziejów (Bolesław Ginter) — na pięć części: „Okres przedrozbiorowy” (Feliks Kiryk, Danuta Molenda), „W okresie rozbiorów i niewoli” (Ryszard Kołodziejczyk, Mieczysław Markowski), „Między wojnami światowymi” (Mieczysław Markowski), „W okresie wojny i okupacji” (Ryszard Kołodziejczyk), „W Polsce Ludowej” (Ryszard Kołodziejczyk, Feliks Kiryk, przy współpracy Czesława Michalskiego, Wiesławy Fijałkowskiej, Mariana Korneckiego i Macieja Postolskiego). W każdym z tych działów również trzymano się układu chronologicznego, z wyjątkiem części pierwszej i ostatniej, w których zastosowano daleko idące podziały rzeczowe. Całość nie ma jednak jednolitej koncepcji. Okres przedrozbiorowy opracowano ujmując osobno dzieje osadnictwa wiejskiego, osobno zaś dzieje Olkusza i kilku pozostałych miast regionu. Czasy późniejsze przedstawiono nie odzielając historii Olkusza od losów reszty miasteczek i okolicy, co niestety ujemnie odbiło się na klarowności wykładu. Wprawdzie wydawałoby się słuszne omówić dzieje Olkusza w ścisłym połączeniu z jego zapleczem i okolicą, jako integralną historię regionu, rzecz jednak w tym, że pojęcie regionu olkuskiego zostało stworzone sztucznie *ad usum* wydawnictwa, naprawdę

zaś takiego historycznego regionu nie było, w każdym razie w wieku XIX i XX. Właśnie w czasach przedrozbiorowych można by dostrzec wytworzenie się specyficznego regionu olkuskiego z uwagi na duże i zupełnie nadzwyczajne w skali ówczesnej Rzeczypospolitej znaczenie tamtejszego górnictwa kruszcowego. Jak jednak sami redaktorzy wyznają we wstępie, tytułowy region olkuski jest kryptonimem powiatu olkuskiego istniejącego do 1975 r., zatem pojęciem administracyjnym nie koniecznie znajdującym odpowiednik w istniejących strukturach społecznych i gospodarczych, czyli w tym co można by nazwać regionem bez żadnych zastrzeżeń. Stąd wynikają wszystkie trudności, jakie nastęrczało opracowanie historii tego terytorium, częściowo tylko skoncentrowanego wokół Olkusza, częściowo zaś będącego tworem słabo zintegrowanym.

W rezultacie najlepiej wypadło opracowanie dziejów przedrozbiorowych, kiedy rzeczywiście można mówić o oluskim regionie górniczym i badać jego przeszłość. Ta część stanowi też najobszerniejszą partię wydawnictwa, zajmując niemal w całości jego pierwszy tom. Interesujący jest w niej zarówno napisany przez F. Kiryka rozdział o historii osadnictwa, jak przede wszystkim znakomite opracowanie dziejów Olkusza do 1795 r. pióra D. Molendy. Jest to pierwszy w naszej historiografii tak obszerny i gruntowny zarys historii tego miasta. Mimo popularnego w zasadzie charakteru wydawnictwa, opracowanie to ma duże walory ściśle naukowe zarówno dzięki temu, że jest oparte na wszechstronnym przebadaniu źródeł, jak też z powodu tego, że znajomość dziejów Olkusza, odgrywającego jako ośrodek górniczy zupełnie wyjątkową rolę wśród miast Polski przedrozbiorowej, jest bardzo ważna dla ogólnego obrazu urbanizacji Rzeczypospolitej okresu staropolskiego. W XVIII w. górnictwo olkuskie upadło, w czasach późniejszych Olkusz nie miał już takiego znaczenia jak poprzednio, jego historia stała się nie tyle mniej interesująca, ile mniej wyjątkowa, bardziej podobna do losów setek innych prowincjonalnych miasteczek polskich pod trzema zaborami.

Kontynuowanie monograficznego opracowania historii Olkusza stało się dla XIX i XX w. niemożliwe, natomiast próba naszkicowania całościowej historii regionu olkuskiego skończyła się z powodów, o których już wyżej wspomniano — na zrelacjonowaniu wydarzeń rozgrywających się wówczas w tych okolicach, z dość słabym uwidocznieniem naprawdę ważnych procesów społecznych i gospodarczych. Ostatnie rozdziały drugiego tomu są dobrym informatorem o współczesnych problemach ziemi olkuskiej.

Wydawnictwo zaopatrzone w pewną ilość rycin; niektóre z nich zostały opublikowane po raz pierwszy i mają dużą wartość historyczną; można by sobie życzyć, by było ich więcej, zwłaszcza w rozdziale traktującym o zabytkach sztuki. Cenne są indeksy: osobowy i geograficzny. Na podkreślenie zasługuje ładna szata poligraficzna, chociaż niestety wydawnictwo nie uszczęśliwiło się od sporej liczby przykrych błędów drukarskich.

A. W.

Zofia Niedołkowska, *Ostrołęka*, „Prace Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych” nr 30, Książka i Wiedza, Warszawa 1979, s. 415.

Ta wzorowa, pięknie napisana monografia dziejów miasta od czasów najdawniejszych do dziś z pewnością zasłużyła na przedstawione niżej trzecie wydanie, uzupełnione i rozszerzone. Sama Ostrołęka jest też zresztą miastem wyróżniającym się żywotnością, zdolnością do rozwoju wbrew ciężkim doświadczeniom dziejowym w stosunku do innych miast środkowego Bugu i Narwi, które na ogół nie spełniły nadziei pokładanych w lokacjach. Autorka poświęca wiele uwagi wiejskiemu sąsiedztwu Ostrołęki, znajdując w nim najistotniejszy z czynników miastotwórczych. Ostrołęka jest typowym przykładem centrum wymiany, wyrosłego na granicy dwóch stref gospodarczych: leśnej (Puszcza Kurpiowska) i rolniczej na lewym brzegu Narwi. Nie bez wpływu na koniunkturę miasta pozostawała też przez długi czas bliskość granicy pruskiej, wypada także pamiętać o biegnącej wzdłuż Narwi granicy kulturowej Kurpie drobnoszlacheckie osadnictwo lewobrzeżne. Spławna rzeka i węzeł drogowy